

E. De amazonenmier (*Polyergus rufescens* Ltr)

H. Schmitz s.j. "De Nederlandsche Mieren", overdruk uit Jaarboek 1915 van Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (p. 112-117).

Uit de bibliotheek van Walther van der Does de Willebois

Behalve de bloedroode roofmier is er in Nederland nog een andere slavenhoudende soort: de prachtige, helaas uiterst zeldzame amazonenmier. Even groot als de roofmier is ze van boven tot onder glanzig roodbruin gekleurd, slechts de mannetjes zijn, als gewoonlijk, koolzwart. Deze amazonen zijn inderdaad, gelijk de naam beduidt, een volk van krijgers; in 't aanvallen, in 't overrompelen en uitplunderen van vreemde nesten zijn ze meesters; ze overtreffen de bloedrooden zoowel door het aantal slavenjachten, die ze houden, als door de taktiek, die ze daarbij volgen. Zonder twijfel zijn ze daartoe ook heel wat beter uitgerust. Haar kaken zijn niet

driehoekig en schopvormig, van getande kauwranden voorzien, zooals bij de roofmieren (fig 45), maar gekromd als een Turksch kromzwaard en aan de punt scherp als een dolk (fig 46). Dit is een vreeselijk wapen, 't welk, door de amazonen met meesterschap gehanteerd, haar meerderheid in het krijgsbedrijf bevestigt.

In 't gevecht met een vreemde mier tracht de amazone den kop der vijandin tusschen de wijd geopende kaken te krijgen: de eene dolk wordt onder de kin, de andere op de bovenzijde van den kop vastgezet en na weinige oogenblikken dringt de priemscherpe punt den vijand in de hersens. Door den beet in de hersens, welken slechts een amazone kan toebrengen, en die daarom voor haar vechtwijze kenmerkend is, verlamt de aangegrepene mier terstond en sterft na eenige stuiptrekkingen. Het heen- en weerrukken, het vermoeiende om-zich-heen-bijten en worstelen, anders in een mierenduel gebruikelijk, valt hier geheel weg en nooit blijft,

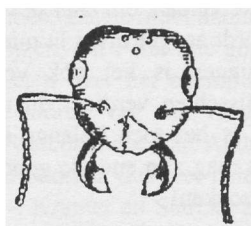

Fig. 45. Kop der roofmier
(met schopvormige
voorkaken).

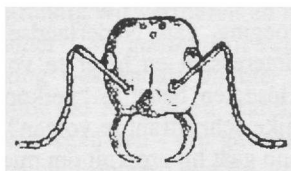

Fig. 46. Kop der amaz-
onenmier (met dolk-
vormige
voorkaken).

zooals het bij *Lásius*-soorten gebeurt, de vastgebeten kop van den gedooden vijand aan een lid van de overwinnares hangen; ook dit is een niet te onderschatten voordeel. Bij een overrompeling boet in den regel geen enkel individu van het amazonenleger het leven in.

De amazonen zijn niet slechts beter tot den slavenroof uitgerust, maar leggen dit instinct ook veel vaker aan den dag dan de bloedroode roofmier. In de heete zomermaanden vinden we haar dag aan dag op het krijgspad. Zij benutten altijd slechts de middaguren, ongeveer van drie uren af. Dan wordt het rumoerig aan de oppervlakte van het amazonennest: uit de verschillende openingen rukken de arbeidsters uit, betasten elkaars ruggen met de sprieten, terwijl ze de een de andere op dezelfde plaats met gesloten kaken aanstooten. Dat is het teeken voor den opmarsch. De kolonne ordent zich, de voorste slaan een bepaalde richting in en het geheele leger volgt haar; bij het nest is geen enkele amazone meer te zien.

Gedurende den marsch houdt het front van het leger soms een poos stil, als wilde men den achtersten mieren tijd laten, naderbij te komen en met de rest van het korps voeling te krijgen; daarna gaat het in den zelfden gezwinden pas weer voorwaarts. Niemand is er, die de krijgsschaar aanvoert, leidt en samenhoudt; niettemin beweegt

zich de geweldige massa als één geheel vooruit. De aan het front marcheerenden trachten, in gestadige wedijver, elkaar de loef af te steken; zijn ze door het naastbijzijnde lid voorbijgesneld, dan loopen ze in een grooten boog in tegengestelde richting langs de flanken van de kolonne (fig 47), sluiten zich, de eene hier, de andere daar, aan het gros weer aan en houden op deze wijze de geheele kolonne in de ingeslagen richting.

Eindelijk houden de amazonen halt, verspreiden zich een weinig en onderzoeken, als politiehonden de grond besnuffelend, het terrein met haar sprieten. Weldra is een nest van de grauwwarten of roodbaardigen ontdekt; de bewoners hebben zich in 't binnenste teruggetrokken, de roovers vinden de poorten open en dringen naar binnen, achter elkaar afdalend, tot het geheele leger onder den grond verdwenen is. Daar beneden volgen wreede krijgstooneelen elkander op: een kort barrikaden-gevecht, nederlaag en vlucht van de aangevallenen, inbeslagneming en roof van het geheele broedsel. Voor den waarnemer van een dergelijk schouwspel is thans het gunstig oogenblik gekomen, om in den loop der gebeurtenissen in te grijpen, wanneer hij zich over de juiste sterkte van het binnengedrongen amazonenleger opheldering wil verschaffen. Vlug stopt hij de uitgangen van 't nest tot op één na toe en vernauwt den laatsten zóó, dat de mieren er slechts één voor één uit kunnen komen; nu kan hij de terugkeerenden gemakkelijk tellen. Het op deze wijze waargenomen aantal is natuurlijk bij verschillende staten, alsook bij verschillende expedities van een en denzelfden staat, veranderlijk; het wisselt tussen 200 tot 1400. Daaruit volgt, dat niet alle krijgeressen elken afzonderlijken rooftocht meemaken, maar dat nu eens een grooter dan weer een kleiner deel thuis blijft.

Het is een merkwaardig feit, dat de amazonen niettegenstaande de haast, waarmee ze op haar rooftochten vooruitsnellen, dikwijls midden in den strijd nog tijd vinden, om nu en dan, gelijk andere mieren, toilette te maken, d.i. sprieten, kop en pooten te reinigen.

Ze nemen daarbij hoogst potsierlijke houdingen aan (fig 48). Voor 't zuiveren der sprieten bezitten de mieren aan 't einde der voorste schenen een beweeglijke s p o r (fig 49, Sp), die, als een schuier met meerdere rijen stijve haren is bezet. Tusschen dezen schuier en een bocht in het eerste voetlid, dat aan de binnenzijde mede sterke beharing vertoont, worden de sprieten doorgetrokken.

Maar kan men dan bij 't schitterend krijgsmanstalent, de bewonderenswaardige

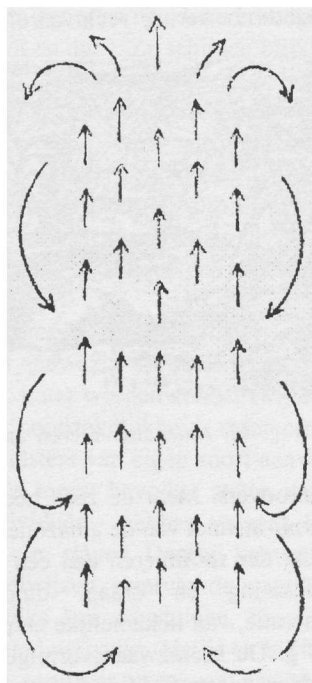

Fig. 47. Opmarsch der amazonenmieren.

taktiek, welke blijken uit de bijzonderheden der vorige schetsen, nog de vroeger opgezette bewering rechtvaardigen, dat niet de amazonen, maar de bloedroode

Fig. 48. Amazonenmieren aan het toilette maken.

roofmieren de psychisch hoogst begaafde zijn, de volmaakste, aan de spits staande van alle inheemsche mierensoorten? Dat blijkt op 't eerste gezicht niet. Stellig staan de amazonen in 't oorlog- voeren boven de roof- mieren; ze zijn beter uitgeruste, ijveriger en behendiger

slavenroovers. Maar de zaak heeft haar keerzijde: het slavernij-instinct van de amazonen lijdt in tegenstelling met dat der roofmieren aan een zekere overmaat van ontwikkeling en draagt duidelijke sporen van degeneratie, van lichamelijke en psychische ontarding. De kromzwaardvormige kaken namelijk (fig 46), deze voortreffelijke wapens in geval van oorlog, zijn voor het uitvoeren van vredesverrichtingen totaal onbruikbaar. Wat helpt een Turksch kromzwaard, wanneer het geldt gangen en kamers uit te hollen, grond aan- of weg te voeren, wanden, vloeren, zolderingen te vervaardigen! Hier bewijzen de breede, driehoekige, met getanden kauwrand voorziene bovenkaken van de roofmieren als hak, schop, beitel, truffel, kortom als een soort universalinstrument voortreffelijke diensten; de smalle, gebogen, ongetande kaken der amazonen schieten geheel en al te kort. Daarom kunnen de laatste zich nooit een eigen nest bouwen en zijn dus in de keuze en inrichting van haar woning geheel afhankelijk van haar slaven. Is nestwisseling noodig, dan moet de aansporing daartoe van de slaven uitgaan. De "heeren" halen geen voedsel, bezoeken geen bladluizen, zorgen in 't geheel niet voor de opvoeding van 't jonge broedsel. Ze doen, terwijl ze thuis zitten, totaal niets. Nooit ziet men in een kunstnest een amazone aan 't suikerwater zuigen; dat laten ze ook al aan de slaven over, bij wie ze, als ze honger hebben, in armzalige *onzelfstandigheid* om voedsel bedelen.

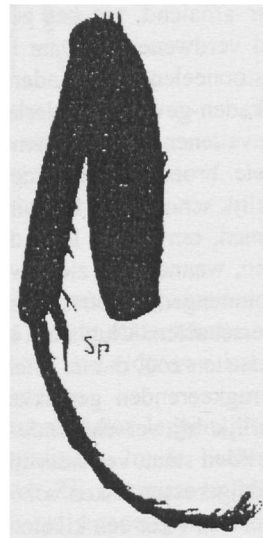

Fig. 49. Voorpoot der amazonenmier.

Sp. spoor aan 't uiteinde der voorscheten.

Aan deze voeding door de slaven zijn ze zoo gewend, dat ze zelfs het vreten verleerd hebben. Sluit men eenige amazonen alleen in een glas op, dan verhongeren ze bij klaar gezet eten (honing, suikerwater, rauw eiwit en dgl.). Ze schijnen blijkbaar niet te "weten" d.w.z. Bij instinct te voelen, dat ze moeten vreten, wanneer ze honger hebben. Doch zet bij het half verhongerde amazonengezelschap een enkele slavin, zoo bemerkt deze onmiddellijk het gereed liggende voedsel, vult haar krop, wordt door de van louter "domheid" smachtende amazonen gesmeekt, deelt bereidwillig aan elk van 't voedselsap mee en helpt allemaal weer op krachten. Zoo zijn de dappere krijgers, gelijk ze buiten in 't openbaar verschijnen, in haar "particulier leven" een toneelbeeld van onmacht en grenzelooze afhankelijkheid, ja zonder een zweem van instinct!

Hoe geheel anders staan de zaken bij de bloedroode roofmier! Een directe afhankelijkheid van vreemde hulpkrachten is slechts aanwezig op het oogenblik dat de staat door een enkele koningin gegrondvest wordt. Later worden zonder twijfel elk jaar eenige slaven geroofd, doch niet uit volstrekte noodzakelijkheid, maar om het dienstpersoneel aan te vullen; want hoe m e e r arbeidsters van eigen soort aanwezig zijn, hoe m i n d e r slaven er geroofd worden. De meest bevolkte staten van de roofmieren - er zijn er met 30 tot 40 duizend individuen - hebben volgens Pater Wasmann's waarnemingen i n ' t g e h e e l g e e n slaven. Daarbij komen vele andere voorbeelden van verrassend doelmatige handelwijzen, waarvan de waarnemer van roofmieren in een kunstnest zich bijna dagelijks kan overtuigen, terwijl de amazonen in zoo'n zelfde geval hem door haar domheid verbazen. Het is en blijft dus juist, dat de zinnelijke aanleg van de bloedroode roofmier verreweg het hoogst ontwikkeld mag heeten. Ja, waren deze insecten maar niet zulke kleine beestjes, hadden zij de grootte en de meer volmaakte organen van een hooger dier, b.v. van een zoogdier, dan zouden ze zonder twijfel vooral bij africhting door den mensch, diensten volbrengen, van welke wij ons nu nauwelijks een voorstelling kunnen maken.

De amazonen mier bezit in Nederland geen eigen gasten; de myrmecophilen bij haar gevonden (de kevers *Atemeles emarginatus* Grav. en *Hetaerius ferrugineus* Ol.) Zijn gasten van de slavensoorten (*Formica fusca*), die in de *Polyergus*-nesten verdwaald zijn.